

DOI: 10.11649/sfps.2016.020

Krystyna Kleszczowa
(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Magdalena Pastuchowa
(Uniwersytet Śląski w Katowicach)

Deminutywność w słowiańskich badaniach słowotwórczych.
Sprawozdanie z konferencji Komisji Słowotwórczej
przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów
(Słowenia, Maribor, 25–29 maja 2015)

Komisja Słowotwórcza przy MKS już od 1995 roku spotyka się na konferencjach, ale symposium zorganizowane w Słowenii było wyjątkowe. Dotychczas tematyka spotkań Komisji była szeroka¹, co wynikało nie tyle z przekonania, że daje to szansę wystąpień derywatologów zajmujących się różnymi obszarami słowotwórstwa, ile – podkreślał to twórca Komisji, Igor Stiepanowicz Ułuchanow – chroniło przed

---

¹ Oto przykładowe tematy konferencji lat poprzednich: *Słowotwórstwo i inne sposoby nominacji*, Katowice 2000; *Семантика и комбинаторика в словообразовании*, Halle–Wittenberg 2001; *Motivované slovo v lexikálnom systéme jazyka*, Bratysława 2004; *Sprachliche Kategorien und die Wortbildung*, Berlin 2005; *Функциональные аспекты словообразования*, Mińsk 2006; *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, Poznań 2011.

powtarzaniem tych samych treści. A jednak organizatorka Irena Stramljič Breznik zdecydowała się na monograficzne ukierunkowanie organizowanej przez siebie konferencji – zaproponowała temat spotkania: *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga* (Deminutywa w słowiańskich językach: budowa i zastosowanie). Konferencja odbyła się w dniach 25–29 maja 2015 roku w Słowenii, na Uniwersytecie w Mariborze. Jej efekty zostały już opublikowane w zbiorze *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga. Деминутивы в славянских языках: форма и роль / Diminutives in Slavic Languages: Form and Role*².

Mimo że tematyka XVI posiedzenia wydawała się wąska, wachlarz poruszanych zagadnień był zadziwiająco szeroki w kwestiach zarówno teoretycznych, jak i materiałowych. Przede wszystkim skomplikowane okazało się zakreślenie słowotwórczej kategorii deminutywów. Wielu referentów poruszało kwestię istoty i zasięgu deminutywności. Ale i przytaczane dane empiryczne mogły zainteresować, zwłaszcza że Komisja Słowotwórcza wiąże przedstawicieli prawie wszystkich języków słowiańskich. Tym razem członkowie Komisji po raz pierwszy mieli okazję wysłuchać referatu o języku górnołużyckim: **Anja Pohončova** (Budziszyn), *Adjektiwiske diminutiwy w hornjoserbšćinje* (Przymiotnikowe deminutywa w języku górnołużyckim).

Konferencja rozpoczęła się wystąpieniem **Аляксандра Лукашанца** (Mińsk), który wygłosił referat pt. *Асабовыя імёны-дэминутывы у сучаснай беларускай мове: сістэма і функцыянаванне* (Osobowe nazwy deminutywne w języku białoruskim: system i funkcjonowanie). Już ten pierwszy referat uświadomił uczestnikom, jak wielu faktów językowych dotyczy zjawisko deminutywności i na jak wielu poziomach języka się rozgrywa. Autor skoncentrował się na deminutywach osobowych, pokazując ich specyfikę na tle pozostałych typów deminutywnych. Przekonująco udowodnił, że charakteryzują się one polimotywacyjnością, dużą wariantywnością sufiksów oraz mają skłonność do desemantyzacji (mogą być na przykład używane również w dokumentach i sytuacjach oficjalnych).

Najbardziej prototypowymi egzemplarzami kategorii deminutywności są rzeczowniki konkretne, które odnoszą się do mierzalnych obiektów – formant

---

² Zbiór ten nie w pełni odpowiada konferencyjnym referatom Komisji Słowotwórczej MKS. Mieszczą się w nim również teksty osób, które zgłosiły referaty, a nie były w stanie przyjechać do Mariboru. Tom mieści też referaty równoległej, słoweńskiej konferencji na temat *Mnogoobraznost, polifunkcijnost in vidiki prevodne ekvivalence manjšalnic v slovanskem jeziku*. Część I, w której pomieszczone są referaty członków Komisji Słowotwórczej MKS, nosi tytuł: *Mnogoobraznost, polifunkcijnost in protistavni vidik manjšalnic v slovanskih jeziki*.

sygnalizuje małość w stosunku do normy mieszczącej się w podstawie słowotwórczej. Kłopot w tym, że nawet te derywaty krzyżują się z ekspresywami, z nazwami symilatywnymi, a także z kategorią nazw istot młodych. **Цветанка Аврамова** (Sofia) w referacie pt. *Категорията деминутивност при съществителните имена в съвременния български език* (Kategoria deminutywności rzeczowników we współczesnym języku bułgarskim) omawiała deminutywność rzeczowników we współczesnej bułgarszczyźnie, biorąc pod uwagę semantyczno-funkcjonalny punkt widzenia – wydzieliła deminutywa prawdziwe, deminutywa formalne oraz quasi-deminutywa. Jeśli chodzi o nazwy istot młodych, to w ogóle wyłączyła je z klasy deminutywów, widząc w nich odrębną kategorię słowotwórczą.

Współczesny język czeskiej młodzieży pozyskany z korpusów był materiałem dla **Ivany Bozděchowej** (Praga), która również zajęła się formacjami deminutywnymi o wartości ekspresywnej i oceniającej, zauważając, że w takich funkcjach mogą być one tworzone praktycznie od każdego rzeczownika, także od tego, który semantycznie deminutywność wyklucza – referat pt. *K potenciálu tvoření deminutiv v současné češtině (na materiálu běžné mluvy mládeže)* – Potencjalność formacji deminutywnych we współczesnym języku czeskim (na materiale języka potocznego ludzi młodych).

Problem granic deminutywności komplikuje fakt, że jest to kategoria semantyczna możliwa do wyrażania środkami innymi niż słowotwórstwo. Tę właśnie problematykę poruszała w swoim tekście **Євгенія Карпіловська** (Kijów): *Словотворення на тлі інших способів позначення деминутивності в українській мові* (Słowoformy na tle innych sposobów tworzenia deminutywności w ukraińskim języku). Już sama natura deminutywów (pomniejszenie obiektu, czynności, cechy w stosunku do normy) sprawia, że są ambiwalentne, że krzyżują się z kategorią niedorobłości, stosunków rodzinnych – syn i córka kowala, hierarchii w różnych zawodach (*tkacz* i *tkaczenko* ‘pomocnik tkacza’). Wariantywność formalna dotyczy również nazw cech i czynności. Autorka podkreśla wartość relacji: norma – deminutywność. Dla tej relacji język ukraiński (nie tylko) ma sufiksy, leksykę, konstrukcje syntaktyczne, por. *deszczuk*, *mżawka*, *maleńki deszcz*.

W swoim tekście pt. *Деминутивність у її зв'язках з іншими категоріями мови (зіставний аспект)* – Deminutywność i jej związek z innymi kategoriami (aspekt porównawczy) – **Ніна Клименко** pokazała na przykładach ukraińskich, rosyjskich i nowogreckich różne techniki tworzenia deminutywów (sufiksy, prefiksy, środki leksykalne, też frazeologiczne), różne krzyżujące się z nimi kategorie językowe, także różną produktywność środków językowych.

Inny problem postawił **Игорь Милославский** (Moskwa) w referacie *Сходства и различия в поддах к деминутивности русских имен и глаголов* (Podobieństwa i różnice w podejściach do deminytywności rosyjskich imion i czasowników). Милославский zwraca uwagę na fakt, że głównym problemem w interpretacji deminytywów oznaczających ‘mniejszy od normy’ jest odgraniczenie od wariantów z mowy potocznej i od homonimów ze znaczeniem „spieszczenie” albo „podobieństwo” – (por. *гвоздзик, języчек*). Także w czasownikach – obok modyfikacji „mniejszy niż norma” – pojawiają się treści krótkotrwałości, przerywanie toku czynności, jej niepełna realizacja. Aby zatem mówić o produktywności deminytywów, niezbędne jest ustalenie związku słowotwórczych środków wyrażających deminytywność z innymi derywatami, należy także ustalić prawa tworzące inne sensy.

Największym kłopotem w ocenie czystości klasy deminytywów jest ich nakładanie się na ekspresywność. Tę problematykę podjęła **Amela Šehovič** (Sarajewo) w referacie: *Tvorbeni i pragmatički aspekti deminucije u svak odnevnjoj komunikaciji* (Aspekty formalne i pragmatyczne deminytywów w codziennej komunikacji). Pokazała deminytywno-hipokorystyczną leksykę chorwacką, przy czym, jak się okazuje, nie zawsze funkcje pragmatyczne są oczywiste. Często rozmiar czy intensywność dopełnione są subiektywną oceną, która innym razem stanowi dominujący aspekt.

Problemem niejednorodności kategorii deminytywności zajmowała się w swoim referacie także **Юлия Балтова** (Sofia): *Към въпроса за „деминутивните” съществителни и тяхното отразяване в лексикографията* (W kwestii „deminytywnych” rzeczowników oraz ich obecności w leksykografii). W centrum uwagi referatu były substantywne derywaty deminytywne, które z semantycznego punktu widzenia są ograniczone do nazywania konkretnych przedmiotów lub substancji, informując o ich małym rozmiarze ([stoł] – [stołcze] ‘krzesło – krzeselko’, [masa] – [masiczka] ‘stół – stołeczek’, [selo] – [sełce] ‘wieś – mała wieś’) lub o małej ilości ([wino] – [wince] ‘wino – winko’, [soł] – [sołczica] ‘sól – trochę soli’, [hljab] – [hlebec] ‘chleb – chlebek’). Z tego punktu widzenia deminytywy związane są z nominacyjną funkcją słowotwórstwa, wyrażając językowo uniwersalną kategorię semantyczną „ilość”. W innych sytuacjach, jak można przeczytać w literaturze, formant pełni tylko funkcję ekspresywną na poziomie tekstu, a także wyraża subiektywny stosunek mówiącego do przedmiotu wypowiedzi. Te dwie funkcje deminytywów w systemie oraz w tekście wymagają, aby zostały wprowadzone ściślejsze kryteria ich rozróżniania. Jednym z kryteriów może być parafraza słowotwórcza. Prowadzi to do konieczności

ponownego zdefiniowania terminu „nazwy deminutywne” w celu adekwatnego przedstawienia w leksykografii obu typów derywatów – semantycznych oraz ekspresywnych. Ponadto, konieczne jest rozgraniczenie kwalifikatorów towarzyszących ich opisom leksykograficznym.

Василка Радева (Sofia) w referacie Умалителните имена в отношението им към категорията „диминутивност” (Nazwy zdrobniałe w ich relacji do kategorii deminutywności) semantykę oraz funkcjonowanie zdrobnień postrzega jako językową realizację „deminutywności”, czyli zorganizowanego kognitywnie paradygmatu. W ujęciu onomazjologicznym substantiwa odzwierciedlają kategoryzację oraz nazywanie faktów rzeczywistości, pojmowane z uwagi na relacje ilościowe typu ‘dużo : mało, duży : mały, krótki : długotrwały’ itp. Będąc strukturami pochodnymi, umożliwiają one badania ich cech związanych z potencjałem derywacyjnym danego języka. W ten sposób możliwe staje się wyodrębnienie cech wspólnych oraz odróżniających w poszczególnych językach słowiańskich.

Problem nieostrości granic kategorii słowotwórczej podjęła również **Rajna Dragičević** (Belgrad) w referacie pt. *Nedeminutivna značenja imeničkih deminutiva u srpskom jeziku* (Niedeminutywne znaczenia rzeczownikowych formalnych rzeczownikowych deminutywów w języku serbskim). Analizie poddała polisemantyczne struktury rzeczowników deminutywnych – jedno ze znaczeń mieści się w kategorii deminutywności, drugie – nie. Uwagę skupia na jednostkach, w których znaczenie nie jest deminutywne. Podobny problem, ale w ujęciu diachronicznym, podjęła **Krystyna Kleszczowa** (Katowice) w referacie pt. *Neutralizacja deminutywności w polskich derywatach*. Deminutywność to kategoria słowotwórcza oceniana poprzez porównanie nazwy obiektu neutralnego pod względem wielkości (norma) z nazwą obiektu mniejszego (deminutywum). Możliwości derywacyjne deminutywów ograniczają się do deminutywów drugiego i trzeciego stopnia, por. polskie: *włosek* (← *włos*) → *włoseczek*, *kotek* (← *kot*) → *koteczek*; czeskie: *tabulka* (← *tabule*) → *tabulička* → *tabulčička*. Jeśli zatem pojawi się derywat inny niż deminutywum drugiego czy trzeciego stopnia, jest to sygnał, że mamy do czynienia z derywatem, którego deminutywność wygasła, por. *wózek* (← *wóz*) → *wózkarcz*, *wózkarnia*, *wózkownia*, *wózkowy*. Wśród przyczyn neutralizacji deminutywności wskazać można: (1) wygasanie formantów pierwotnie deminutywnych, por. polskie *-ec*, *-ica*; (2) specjalizację semantyczną członu deminutywnego, por. *karetk* (‘ambulans’) ← *kareta*; (3) wzrost frekwencji członu deminutywnego w stosunku do neutralnego (*dzwonek* ← *dzwon*).

Diachroniczne spojrzenie na problem deminutywności zaprezentował w swoim wystąpieniu także **Serguei Sakhno** (Paryż) w referacie pt. *Славянские уменьши-*

sufiksu *-k-* (np. *t'apkat'*). Nieco inaczej podeszła do problemu deminutywów czasownikowych **Magdalena Pastuchowa** (Katowice), w referacie *Losy polskich deminutywów o genezie werbalnej* koncentrując się na wartości semantycznej derywatów utworzonych od podstaw czasownikowych (*parzydełko, pieścidełko*) oraz na tych, dla których co prawda formalnie istnieje podstawowy rzeczownik, ale definiowane są one przez czasownik (*nosidełko*). Autorka porusza też problem niekonsekwencji pojawiającej się w językoznawczych opisach deminutywności. Proponuje, aby wprowadzić pojęcie deminutywu prototypowego i peryferyjnego.

Odminną tematykę wniósł referat: **Swetlana Mengel, Татьяна Челбаева** (Halle), *Особенности отражения категории деминутива в языке русскоязычной диаспоры в неславянских странах* (Osobliwości wyrażania kategorii deminutywności w języku rosyjskojęzycznej diaspory w krajach niesłowiańskich) – deminutywa były tu tylko egzemplifikacją ogólniejszych procesów. Autorki zwracały uwagę na różnice między pierwszym a drugim i trzecim pokoleniem emigracji. O ile w pierwszym pokoleniu obserwowalne jest dążenie do włączania innowacji leksykalnych do systemu języka rodzimego, o tyle następnym pokoleniach procesy te są bardziej skomplikowane, a wpływ systemu języka, w którym żyją – wyraźniejszy i bardziej złożony. Deminutywa poza językiem ogólnym – w tym przypadku w dialekcie – były też tematem wystąpienia **Алексея Никитевича** (*Что такое голоменица (парадоксы словообразовательного синтеза)?* – Co to jest *голоменица* (paradoksy słowotwórczej syntezy)), który przeprowadził dogłębną analizę dialektalnego gniazda słowotwórczego. Celem było pokazanie jednostek, które, choć przekazują wartość kognitywnie znaczącą, to nie mają odpowiedników w rosyjskim języku literackim.

Ciekawie podeszła do problemu deminutywności **Зинаида Харитончик** w referacie pt. *Роль производных с префиксом не- в градуальных рядах имен прилагательных в современном русском языке* (Charakterystyka ilościowa w systemie znaczeń słowotwórczych we współczesnym języku rosyjskim). Punktem wyjścia była dla autorki kategoria ILOŚĆ wyrażana słowotwórczo, której towarzyszy często pozytywna bądź negatywna ocena. Харитончик postuluje, aby zbudować skalę znaczeń ilościowych (opartą głównie na przymiotnikach denominalnych), która pozwoliłaby przedstawić wartość wielu subkategorii „ilościowych” wyrażanych środkami słowotwórczymi. Należy podkreślić, że wśród nich deminutywa są zbiorem bardzo istotnym.

Poza różnorodnością tematyczną (choć zogniskowaną wokół kategorii nadrzędnej) zwraca uwagę również różnorodność źródłowa referatów przedstawianych w trakcie konferencji: analizowany materiał językowy ekscerpowany był z różnego typu tekstów, począwszy od leksykonów historycznych, po korpusy i przestrzeń

internetu. Ta ostatnia, potraktowana jako barometr najnowszych zjawisk derywacyjnych, zainspirowała **Еленę Коряковцеву** (*Субстантивные (квази)деминутивы, образованные от русских и польских номина abstracta с интернациональными формантами* – Rzeczownikowe (quasi)deminutiva tworzone od rosyjskich i polskich nazw cech abstrakcyjnych z sufiksami międzynarodowymi) do obserwacji polskich i rosyjskich deminutiwów tworzonych od nazw cech abstrakcyjnych. Szczególnie zainteresowała ją te, które mają znaczenia nietypowe, wskazujące na negatywną emocję nadawcy do abstrakcyjnego obiektu. Okazało się, że na forach internetowych za pomocą deminutiwów wyraża się przede wszystkim ironię, sarkazm i antypatię. Również do internetu odwołał się w swoim wystąpieniu o zagadkowym, neologicznym tytule *Кибердеминуция* (Cyberdeminutywność(?)) **Бранко Тошович**. Przedmiotem jego rozważań było powstawanie i funkcjonowanie deminutiwów w internecie, a głównym celem – odpowiedź na pytanie, jaka jest ich specyfika i co je odróżnia od tych „klasycznych” (tzn. powstałych offline).

Również **Лариса Рацибурская** (*Диминутивы в текстах российских масс-медиа* – Deminutiviwy w tekstach rosyjskich mass mediów) wykorzystwała do swoich analiz materiał pozyskany ze źródeł elektronicznych. Pokazuje on niezwykłą różnorodność deminutywnych modeli słowotwórczych, przy czym najbardziej produktywne są te wzory, które wnoszą wartość ekspresywną, szczególnie w odniesieniu do osób, obiektów i zjawisk nazywających współczesną rzeczywistość podlegających negatywnej ocenie. Interesujące, co podkreśla autorka, że tę negatywną ewaluację mogą przekazywać także deminutywne przymiotniki (są oczywiście rzadsze niż rzeczowniki) i przysłówki. Tę tendencję łączy się z czynnikami pozajęzykowymi: nowymi procesami społeczno-politycznymi oraz wzrastającym poziomem emocjonalności i samoświadomości współczesnego rosyjskiego społeczeństwa.

Podobnie socjolingwistyczny punkt widzenia przyjmuje **Елена Лукашанец** (*Диминутивы в русских социолектах* – Deminutiviwy w rosyjskich socjolektach). W wystąpieniu pokazana i omówiona została różnica pomiędzy modelami i semantyką deminutywności w języku ogólnym a tymi obecnymi w żargonie przestępczym (kryminalnym). Ciekawe, że w socjolekcie przestępczym ta kategoria słowotwórcza jest niejako odsemantyzowana, tylko częściowo zachowuje swoje systemowe znaczenie. Sufiks deminutywny może tu metaforyzować, zawężać bądź rozszerzać znaczenie podstawy. Deminutywizacja nie tylko postrzegana jest jako wyróżnik językowy, lecz także może zaznaczać przynależność do danej grupy socjalnej. O aspektach pragmatycznych kategorii deminutywności mówiła również **Лариса Кислюк** w referacie pt. *Прагматичний потенціал*

демініутивів у публіцистичних та художніх текстах (Pragmatyczny potencjał deminutywów w publicystyce i tekstach artystycznych).

Na koniec warto wspomnieć o trzecim polskim uczestniku spotkania konferencyjnego w Mariborze – o **Pawle Kowalskim** z Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie. Wygłosił on referat pt. *Formacje deminutywne w przekładach książki Antoine'a de Saint-Exupéry'ego Mały Książę na język polski, słoweński i angielski*.

Bibliografia

Stramljič Breznik, I. (Red.). (2015). *Manjšalnice v slovanskih jezikih: Oblika in vloga* [Деминутивы в славянских языках: Форма и роль / Diminutives in Slavic languages: Form and role]. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Bibliography (transcription)

Stramljič Breznik, I. (Ed.). (2015). *Manjšalnice v slovanskih jezikih: Oblika in vloga* [Deminutivy v slavianskikh iazykakh: Forma i rol' / Diminutives in Slavic languages: Form and role]. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Deminutivity in Slavic word formation studies. Report from the conference of the Word-Formation Committee of the International Committee of Slavists (Slovenia, Maribor, 25–29 May 2015)

Summary

The article is a report from the 16th International Scientific Conference of the Word-Formation Committee of the International Committee of Slavists, held in Maribor, Slovenia, on 25–29 May 2015. The authors offer a short discussion of each of the presentations, which in this edition of the Conference were devoted to the form and role of diminutives in Slavic languages.

Deminutywność w słowiańskich badaniach słowotwórczych. Sprawozdanie z konferencji Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów (Słowenia, Maribor, 25–29 maja 2015)

Streszczenie

Artykuł stanowi sprawozdanie z odbywającej się w dniach 25–29 maja 2015 roku w Mariborze (Słowenia) XVI. Konferencji Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów. Autorki omawiają kolejno wystąpienia uczestników, poświęcone w tej edycji formie i roli deminutywów w językach słowiańskich.

Keywords: report; academic life; scientific conference; Word-Formation Committee of the International Committee of Slavists; Slavic languages; word formation

Słowa kluczowe: sprawozdanie; życie naukowe; konferencja naukowa; Komisja Słowotwórcza przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów; języki słowiańskie; słowotwórstwo

---

(1) Krystyna Kleszczowa, Department of Lexicology and Semantics, Irena Bajerowa Institute of the Polish Language, University of Silesia in Katowice

Correspondence: krystyna.kleszcz@us.edu.pl

(2) Magdalena Pastuchowa, Department of Lexicology and Semantics, Irena Bajerowa Institute of the Polish Language, University of Silesia in Katowice

Correspondence: magda.pastuch@gmail.com

Authors contribution: Both authors participated in elaborating research ideas and writing the manuscript.

This work was funded within the statutory activities of Irena Bajerowa Institute of the Polish Language, University of Silesia in Katowice.

Competing interests: The authors have declared they have no competing interests.